

POSTANOWIENIE

Dnia 26 kwietnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

SSA Marta Romańska

w sprawie ze skargi "D." [...] - Spółki Jawnej w likwidacji z siedzibą w Ł.
o wznowienie postępowania w sprawie o sygn. akt X GNc .../02
z powództwa "D." - Spółki Akcyjnej z siedzibą w W.
przeciwko "D." [...] - Spółce Jawnej w likwidacji z siedzibą w Ł.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 26 kwietnia 2007 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od postanowienia Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 5 maja 2006 r.,

1) prostuje sentencję zaskarżonego postanowienia w ten sposób, że zamiast omyłkowo wpisanej daty i sygnatury sprawy Sądu Okręgowego w Ł.: "14 listopada 2005 r. i X Gc .../03" wpisać prawidłową datę i sygnaturę "16 marca 2006 r., X Gc .../06",

2) uchyla zaskarżone postanowienie oraz poprzedzające go postanowienie Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 16 marca 2006 r. znosząc postępowanie przed tym Sądem co do rozpraw za okres od 7 kwietnia 2004 r. do 15 października 2004 r. i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Ł. pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego i zażaleniowego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w Ł. Wydział Gospodarczy nakazem zapłaty z dnia 17 września 2002 r. wydanym w postępowaniu nakazowym nakazał pozwanej D. [...] spółce jawnej w Ł., aby zapłaciła powodowi P. Spółka Akcyjna z siedzibą w W., kwotę 1.962.751,40 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 14 sierpnia 2002 roku do dnia zapłaty oraz kwotę 24.964,40 zł tytułem kosztów procesu.

Powyższy nakaz zapłaty uprawomocnił się na skutek nie wniesienia przez pozwaną środka zaskarżenia w postaci zarzutów.

Z uwagi na utratę płynności finansowej przez pozwaną spółkę, uchwałą wspólników z dnia 22.10.2002 r. nastąpiło otwarcie jej likwidacji, przy czym jako datę otwarcia likwidacji wskazano dzień 01.11.2002 r.

Reprezentujący pozwaną spółkę wspólnicy – likwidatorzy wnieśli od prawomocnego nakazu zapłaty z dnia 17.09.2002 r. skargę o wznowienie postępowania, podając jako przyczynę wykrycie okoliczności faktycznych i środków dowodowych, które mogłyby mieć wpływ na wynik sprawy, a z których strona pozwana nie mogła skorzystać w poprzednim postępowaniu.

Wobec zgodnego wniosku stron postanowieniem z dnia 15 października 2005 r. Sąd Okręgowy w Ł. w jednoosobowym składzie pod przewodnictwem sędziego, który wcześniej wydał nakaz zapłaty, na podstawie art. 178 k.p.c. zawiesił postępowanie ze skargi o wznowienie.

Ten sam sąd postanowieniem z dnia 14 listopada 2005 r. podjął, a następnie umorzył postępowanie w sprawie, wskazując w uzasadnieniu rozstrzygnięcia, że żadna ze stron nie złożyła wniosku o podjęcie postępowania w ciągu roku od jego zawieszenia. W konsekwencji Sąd umorzył postępowanie w sprawie na podstawie art. 479¹¹ k.p.c.

W zażaleniu na powyższe postanowienie pozwana spółka zarzuciła w szczególności nieważność postępowania i wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Ł.

Nakaz zapłaty z dnia 17.09.2002 r., w sprawie o sygn. akt X GNc .../02 wydała Sędzia SO K. S., która następnie w postępowaniu wznowieniowym wydała zaskarżone postanowienie w przedmiocie podjęcia i umorzenia postępowania w

sprawie. Zgodnie zaś z art. 48 § 3 k.p.c. sędzia, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą o wznowienie, nie może orzekać co do tej skargi. Przy czym zgodnie z treścią art. 379 pkt 4 k.p.c. nieważność postępowania zachodzi jeżeli w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy.

Sąd Apelacyjny podzielił wywody skarżącej i postanowieniem z dnia 8 lutego 2006 r. uchylił zaskarżone postanowienie o umorzeniu postępowania.

Po zwrocie akt Sąd Okręgowy w Ł., w zmienionym składzie ponownie umorzył postępowanie w sprawie podając w uzasadnieniu tę samą podstawę faktyczną i prawną, co w poprzednim orzeczeniu.

W zażaleniu na to postanowienie pozwana zarzuciła obrazę art. 48 § 3 k.p.c., art. 379 pkt 4 k.p.c. i art. 386 § 2 k.p.c. w zw. z art. 397 § 2 k.p.c. Wskazała, że zarówno poprzednio uchylone postanowienie w przedmiocie podjęcia i umorzenia postępowania, jak i wcześniejsze postanowienie w przedmiocie zawieszenia postępowania wydała sędzia wyłączona od orzekania co do skargi o wznowienie postępowania. W konsekwencji powyższego – zdaniem skarżącej – zachodziła nieważność całego postępowania prowadzonego przez SSO K. S. Wszelkie orzeczenia wydane przez sędziego były nieważne, a całe postępowanie było zniesione. Nie było więc żadnej podstawy do umorzenia postępowania.

Sąd Apelacyjny nie podzielił tej argumentacji i oddalił zażalenie. Wskazał, że uchylając wcześniej wydane postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 14 listopada 2005 r. w przedmiocie umorzenia postępowania odwołał się do treści art. 48 § 3 k.p.c. zaznaczając, że skarga o wznowienie postępowania w sprawie X GNc .../02 została skierowana do referatu sędziego, który prowadził postępowanie nakazowe. Zakaz orzekania przez sędziego w sytuacji objętej powyższą normą obejmuje bowiem wszystkie stadia postępowania wywołane skargą. W ocenie Sądu Apelacyjnego zajęcie powyższego stanowiska nie uprawnia jednak do przyjęcia poglądu, że w sytuacji, gdy postanowienie o umorzeniu postępowania zostało wydane ponownie przez innego sędziego, można było przez zaskarżenie tego postanowienia, podważyć orzeczenie w przedmiocie zawieszenia postępowania, wydane przez sędziego referenta w sprawie X GNc .../02 i doprowadzić do dalszego rozpoznania skargi, mimo że sędzia ten nie powinien prowadzić postępowania skargowego. Ponadto Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę na fakt, że

postanowienie z dnia 15 października 2004 r. w przedmiocie zawieszenia postępowania nie zostało zaskarżone przez żadną ze stron. Jego byt nie może zostać zniweczony poprzez zaskarżenie postanowienia wydanego przez Sąd Okręgowy w dniu 16 marca 2006 r. w innym składzie.

Pozwana w skardze kasacyjnej od powyższego postanowienia wniosła o jego uchylenie w całości i przekazanie do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego uchylenie i uchylenie poprzedzającego go postanowienia Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 16.03.2006 r., zniesienie postępowania i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania oraz zasądzenie od strony przeciwnej na rzecz skarżącego kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

W uzasadnieniu tych wniosków pozwana powołała się na nieważność postępowania. Zarzuciła obrazę przepisów postępowania art. 48 § 3 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 4 k.p.c. i art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 397 § 2 k.p.c.

W ocenie skarżącej wyłączenie z mocy ustawy obejmuje wszystkie stadia postępowania z udziałem tego sędziego, oznacza to niemożność dokonywania jakichkolwiek czynności postępowania, niezależnie od rodzaju posiedzenia i od pełnionej funkcji. W konsekwencji zdaniem skarżącej nieważnością dotknięte było całe postępowanie prowadzone przez sędziego K. S., a Sąd Apelacyjny biorąc pod uwagę nieważność postępowania, z urzędu winien był, uchylając postanowienie w przedmiocie umorzenia postępowania, znieść całe postępowanie dotknięte nieważnością.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie.

Według trafnie przytoczonego przez skarżącą art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 397 § 2 k.p.c. Sąd drugiej instancji rozpoznając zażalenie na postanowienie Sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie bierze, w granicach zaskarżenia, z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.

Nakaz ten odnosi się do całego dotychczasowego postępowania, bez względu na to, czy poszczególne czynności sądu podlegały oddzielnemu zaskarżeniu. Proces cywilny (postępowanie nieprocesowe) stanowi akt prawny złożony z czynności procesowych dokonywanych przez podmioty biorące udział w postępowaniu.

Nieważność postępowania dotyczy całego tego aktu, a w konsekwencji rozciąga się na poszczególne czynności z których akt ten składa się. Jeżeli przyczyny nieważności obejmują czynności sądu wcześniej podjęte i podlegające oddzielnemu zaskarżeniu, sąd drugiej instancji decydując o prawidłowości zakończenia całego postępowania (w rozpoznawanej sprawie o umorzeniu wcześniej zawieszono postępowania) musi w granicach zaskarżenia uwzględnić te okoliczności jeśli dotychczasowe wadliwości nie mogą być lub nie zostały usunięte. Tak byłoby w przypadku, gdyby uznać, że w rozpoznaniu sprawy w pierwszej instancji brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy (art. 379 pkt 4 k.p.c.).

Dlatego zasadnicze znaczenie w rozpoznawanej sprawie ma prawidłowa wykładnia art. 48 § 3 k.p.c.

Zgodnie z jego brzmieniem sędzia, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą o wznowienie, nie może orzekać co do tej skargi. Przepis ten nie miał swojego odpowiednika na gruncie kodeksu postępowania cywilnego z 1932 roku (zob. art. 54 i art. 454 d. k.p.c.), nie został też zamieszczony w pierwotnym tekście obowiązującej ustawy. Dodany przez ustawę z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 45, poz. 241), następnie został zmieniony ustawą z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – prawo upadłościowe i prawo o postępowaniu układowym, kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189 ze zm.). Zmiana treści cyt. przepisu nie dotyczyła jednak wyłączenia sędziego, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą o wznowienie, a związana była z reformą systemu środków zaskarżenia - z wprowadzeniem apelacji i kasacji w miejsce rewizji i rewizji nadzwyczajnej.

Przepisy kodeksu postępowania cywilnego określają w sposób wyczerpujący sytuacje, w których sędzia jest wyłączony z mocy samej ustawy (art. 48, art. 413), jak i sytuacje, w których sąd rozpoznaje sprawę w innym składzie (art. 386 § 5, art. 398¹⁵ § 2). Powyższe przepisy mają charakter gwarancyjny, służą zapewnieniu, wyrażonego w art. 45 ust 1 Konstytucji sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez

niezależny i bezstronny sąd (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 października 2006 r., SK 42/04, OTK-A 2006, Nr 9, poz. 125)

Wprowadzenie przepisu art. 48 § 3 k.p.c. stanowiło dopełnienie katalogu przyczyn bezwzględneho wyłączenia sędziego z mocy ustawy, przy czym hipoteza normy, jaka daje się wyprowadzić z tego przepisu ma zupełnie inną treść od hipotezy normy wyprowadzonej zarówno z przepisu art. 48 § 1 pkt 5 k.p.c. jak i przepisu art. 413 k.p.c.

Pierwszy z wymienionych przepisów dotyczy sędziego, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą o wznowienie. W przypadku gdy zaskarżonym orzeczeniem będzie wyrok, to sędzią który brał udział w jego wydaniu, jest sędzia, który zasiadał w składzie sądu, przed którym odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku, który następnie uczestniczył w niejawnym naradzie sędziów i został wymieniony w sentencji wyroku.

Przepis art. 48 § 1 pkt 5 k.p.c. dotyczy przede wszystkim sędziego, który w instancji niższej brał udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia. Jak słusznie wyjaśnił to Sąd Najwyższy, instancyjność postępowania polega na tym, że postępowanie w sprawie składa się z dwu lub więcej części (stadiów), przeprowadzanych kolejno przed hierarchicznie różnymi sądami, ażeby w ten sposób zapewnić kontrolę sądów wyższych nad rozstrzygnięciami wydawanymi przez sądy niższe (zob. uzasadnienie uchwały z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 97/04) Skarga o wznowienie postępowania stanowi nadzwyczajny środek zaskarżenia, a samo postępowanie wszczynane skargą nie stanowi kontynuacji postępowania w toku instancji. W konsekwencji nie ulega wątpliwości, że art. 48 § 1 pkt 5 k.p.c. nie odnosi się do wyłączenia sędziego od udziału w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania.

Z kolei na podstawie art. 413 k.p.c. wyłączony jest sędzia, którego udziału lub zachowania się w procesie poprzednim dotyczy skarga. Sędzią tym nie musi być (ale może) sędzia, który następnie brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą.

Pomimo różnic w budowie hipotez norm, zarówno przepis art. 48 § 3 k.p.c., jak i przepis art. 413 k.p.c. i wyłącznie te przepisy regulują przyczyny wyłączenia sędziego od udziału w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania.

Wyjątkowe i wyczerpujące uregulowanie w art. 48 i art. 413 k.p.c. przyczyn wyłączenia sędziego z ustawy sprzeciwia się rozszerzającej interpretacji tych norm procesowych. Zważyć jednocześnie należy, że każda z nich nieco inaczej precyzuje zakres wyłączenia.

Na podstawie art. 48 § 3 k.p.c. sędzia jest wyłączony od orzekania co do skargi o wznowienie postępowania, zaś w myśl art. 413 k.p.c. wyłączony jest od orzekania w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania. Natomiast nieważność postępowania zachodzi, jeżeli sędzia wyłączony z mocy ustawy brał udział w rozpoznaniu sprawy (sprawy o wznowienie) art. 379 pkt 4) k.p.c.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego rozpoznanie sprawy w kontekście instytucji wyłączenia sędziego wykląda się bardzo szeroko. Takie wyłączenie obejmuje wyłączenie sędziego nie tylko od wydania kolejno następującego orzeczenia, ale wyłącza go „raz na zawsze” od udziału w rozpoznawaniu sprawy. Innymi słowy, wyłączenie sędziego od rozpoznania sprawy dotyczy całego jej toku, aż do prawomocnego jej zakończenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2003 r., I CK 416/02, LEX nr 121716).

Zakres wyłączenia sędziego z mocy ustawy jest bardzo szeroko rozumiany w piśmiennictwie. Przyjmuje się, że wyłączenie obejmuje każdą czynność sędziego, i to zarówno na rozprawie, jak i poza nią oraz gdy sędzia działa jako sędzia wyznaczony albo sąd wezwany.

Ratio legis przepisów wprowadzających instytucję wyłączenia sędziego jest oczywista i sprowadza się do eliminowania wszelkich przyczyn, mogących wywoływać jakichkolwiek wątpliwości co do bezstronności i obiektywizmu sędziego w rozpoznawaniu określonej sprawy (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lipca 2004 r., SK 19/02, OTK-A 2004, Nr 7, poz. 67). Brak jest jakichkolwiek racjonalnych argumentów, aby zakres wyłączenia sędziego w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania ograniczać do wydania orzeczenia odnoszącego się wprost do skargi lub wydawania innych orzeczeń w toku wznowionego postępowania. Należy przyjąć, że sędzia, wyłączony na podstawie art. 48 § 3 k.p.c. lub art. 413 k.p.c., wyłączony jest od udziału w całym postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania. Wyłączenie obejmuje

wszystkie czynności wchodzące w zakres badania dopuszczalności wznowienia oraz rozpoznawania skargi.

Udział sędziego wyłączonego z mocy ustawy w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania powoduje nieważność tego postępowania, którą sąd II instancji w granicach zaskarżenia bierze pod uwagę z urzędu (art. 378 § 1 w zw. z art. 379 pkt 4 k.p.c.). W takiej sytuacji sąd II instancji uchyla zaskarżone orzeczenie, znosi postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazuje sprawę sądowi I instancji do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2 k.p.c.). Jak wynika z treści cyt. przepisów, zniesienie postępowania dotyczy wyłącznie postępowania dotkniętego nieważnością, przy czym zakres ten ściśle związany jest z konkretną przyczyną nieważności. W sytuacji gdy nieważność postępowania jest skutkiem udziału w nim sędziego wyłączonego z mocy ustawy, znosi się postępowanie, które toczyło się z udziałem tego sędziego. Tak więc zniesienie postępowania może dotyczyć całego postępowania, jakie toczyło się przed sądem, lub tylko części tego postępowania. W sytuacji zaś, gdy sędzia wyłączony z mocy ustawy brał wyłącznie udział w wydaniu orzeczenia, sąd II instancji poprzestanie na uchyleniu samego orzeczenia.

Zatem rację ma skarżąca, że całe postępowanie ze skargi o wznowienie postępowania toczące się z udziałem sędziego Sądu Okręgowego w Ł. - K. S. dotknięte było nieważnością. Sędzia K. S. wydała nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym, który po uprawomocnieniu się został zaskarżony przez pozwaną skargą o wznowienie postępowania. Sędzia ta na podstawie art. 48 § 3 k.p.c. była wyłączona od udziału w postępowaniu objętego tą skargą. W konsekwencji Sąd Apelacyjny rozpoznający zażalenie na postanowienie w przedmiocie umorzenia postępowania ze skargi o wznowienie winien był w granicach zaskarżenia wziąć z urzędu pod uwagę nieważność postępowania, uchylić zaskarżone orzeczenie, znieść postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością, tj. co do rozpraw z udziałem wyłączonego sędziego za okres od 7 kwietnia 2004 r. do 15 października 2004 r. oraz przekazać sprawę Sądowi Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania. Zniesienie postępowania dotyczy całego postępowania dotkniętego nieważnością i rozciąga się na wszystkie czynności procesowe dokonane przez

sędziego K. S., a w tym na postanowienie w przedmiocie zawieszenia postępowania.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 i art. 386 § 2 oraz art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w pkt.2 sentencji.

Na podstawie art. 350 § 1 i 3 w zw. z art. art. 398²¹ k.p.c. Sąd Najwyższy z urzędu sprostował oczywistą omyłkę pisarską jaka wystąpiła w sentencji orzeczenia Sądu Apelacyjnego.